

Бібліотечні форуми, конференції

«Україна: історія, культура, ідентичність»: міжнародна науково-практична конференція

Стаття присвячена міжнародній науково-практичній конференції «Україна: історія, культура, ідентичність», що відбулася 19–20 серпня 2021 року в Одеській національній науковій бібліотеці з нагоди 30-річчя незалежності України.

Бібліотеки у співпраці з науковими, культурними, освітніми установами є активними учасниками процесу відновлення історичної пам'яті, формування демократичного способу мислення, утвердження громадянського суспільства з високими духовними цінностями, національною самосвідомістю та патріотизмом. Спільна діяльність сприяє зміцненню духовного фундаменту української державності, становленню та ефективному розвитку державотворення незалежної України. З нагоди 30-річчя незалежності України в Одеській національній науковій бібліотеці (ОННБ) 19–20 серпня 2021 року під егідою Міністерства культури та інформаційної політики України відбулась Міжнародна науково-практична конференція «Україна: історія, культура, ідентичність». Співорганізаторами конференції стали Державна архівна служба України, Департамент культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одеської обласної державної адміністрації, Південний міжрегіональний відділ Українського інституту національної пам'яті, Одеська національна наукова бібліотека, Інститут дослідження Голодомору

Національного музею Голодомору-геноциду, факультет історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Одеське етнологічне товариство, Одеське відділення Національної спілки краєзнавців України, Рада представників національно-культурних товариств Одеської області, ГО «Міжнародний центр по роботі з українцями за кордоном», ГО «Український клуб Одеси» та ВГО «Бібліополіс».

До участі у міжнародній конференції долучилися представники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, представники провідних бібліотек України і зарубіжжя, музеїв, архівів, культурних індустрій, творчих і громадських об'єднань, національно-культурних товариств, історики, науковці, викладачі вищих навчальних закладів. Участь у конференції взяли понад 100 учасників, було заслухано 26 доповідей.

Широкою є географія учасників конференції: Одеса, Київ, Кропивницький, Миколаїв, Хмельницький, Львів, Харків, Херсон, Рівне, Ізмаїл, Галич, а також Грузія, Австралія, Італія. Подія відбувалася в онлайн та офлайн форматах.

У програмі конференції – пленарне та два секційних засідання.

Алла Міроненко,

провідна методистка науково-методичного відділу Одеської національної наукової бібліотеки

Предметом обговорення стали такі питання: шлях України до державного та національно-культурного відродження (аспекти історії); постаті діячів української культури, науки та освіти в історії українського державотворення; збереження та популяризація культурної спадщини України; роль культурних інституцій у забезпеченні рівного доступу до інформації, знань і культурного надбання України та світу; інноваційні практики в роботі культурних інституцій з розкриття історії та становлення українського державотворення, формування національної ідеї; національно-патріотичне виховання як пріоритетна сфера соціального життя країни, консолідації суспільства у справі розбудови України як європейської держави; роль національних меншин у розвитку українського суспільства; духовні цінності як основа української ідентичності.

З привітанням до учасників звернулася заступниця Міністра культури та інформаційної політики **Л. Петасюк**, яка підкреслила, що численні проєкти з нагоди 30-річчя незалежності України мають нагадати українцям про їхнє коріння. Збереження та популяризація культурної спадщини України, формування національної ідентичності – це ті чинники, що згуртовують суспільство. Лариса Володимирівна наголосила, що саме такі події, як ця конференція, мають вагомий науковий потенціал, сприяють позитивним змінам у суспільстві, додають впевненості у власних силах щодо спроможності розбудувати демократичну Українську державу, відроджувати національну культуру, плекати історичну пам'ять.

З вітальним словом до учасників конференції звернулася генеральна директорка Одеської національної наукової бібліотеки, заслужена працівниця культури України **І. Бірюкова**, яка зауважила, що на сучасному етапі розвитку нашого суспільства бібліотечна спільнота має бути налаштована на

міждисциплінарну співпрацю та реалізацію спільних проєктів. Як бібліотеки можуть сприяти розвитку державотворення, націєтворення? Діяльність у цьому напрямі є ширшою, аніж просто розвиток бібліотечної справи. Плідна багаторічна співпраця ОННБ з фаховими істориками дає позитивний результат. Це саме той дискурс, у межах якого відбувається реалізація різноманітних заходів, що розкривають факти історії, документи, джерельну базу досліджень.

Пленарне засідання розпочалося виступом заступниці директора Департаменту – начальниці управління культури, національностей та релігій Департаменту культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одеської обласної державної адміністрації **Я. Різнікової** «Українське державотворення: історико-етнологічний дискурс», вона наголосила, що 30-річчя незалежності України – ювілейна дата, яка спонукає нас згадувати минуле. Такі заходи, як ця конференція, допомагають оновлювати й систематизувати інформацію, що вислизає і намагається щезнути із нашої національної пам'яті. У часи формування Української держави, не існувало потужного ресурсу, який би міг нагадати українцям саме про відновлення незалежності України. Цього року ми вже відзначали 103-тю річницю нашої незалежності, що була проголошена 22 січня 1918 року. Іншою датою могло б стати 22 січня 1919 року, коли на Софійському майдані відбулося проголошення Акту злуки УНР і ЗУНР в єдину незалежну державу. Без тієї держави не могло б бути і сучасної незалежної України. Феномен української національно-демократичної революції 1917–1921 років потребує більш детального вивчення. Саме в той час було закладено базис державності на якому сучасна незалежна Україна формувала законодавчу базу та Конституцію 1996 року. А в ті часи для справедливого

вирішення національного питання новій владі, що була репрезентована постатями Грушевського, Винниченка, Петлюри, Єфремова тощо належало створити новий, демократичний формат міжнародних комунікацій. Важливо було залишити в об'єднаній єдиній державі прекрасні унікальні моменти культури, історії, традицій, звичаїв різних народів. В основі цього формату лежало формування етнополітики трьома найбільшими національними меншинами – росіянами, євреями й поляками. Закон про національно-персональну автономію ухвалено в один день з Четвертим Універсалом – 22 січня 1918 року. Грушевський назвав його «моральною вершиною українського народу». Таким чином, Центральна Рада проголосила право на самостійне творення свого життя невід'ємним природним правом кожної нації.

Доктор історичних наук, директорка Інституту дослідження Голодомору Національного музею Голодомору-геноциду **С. Маркова** у своїй доповіді «Тоталітарне минуле і проблеми сучасного державотворення в Україні: історико-політологічний дискурс» звернула увагу, що сучасна Україна переживає складні часи суспільної трансформації, формування демократичної держави і громадянського суспільства. Громадянське суспільство є надзвичайно важливим. Якщо згадати нашу історію, то певні елементи цього суспільного явища формувались ще з часів Руси-України. Спочатку – Руське право, що функціонувало на її теренах, згодом – Магдебурзьке право. Варто зазначити, що лише в Пруссії та Україні Магдебурзьке право надавалось не тільки містам і містечкам, але й великим селам. Це був елемент самоврядної інституції. Дідичне право, козацьке право – свідчать, що українці з давніх-давен формувалися на засадах самоврядування. Традиційним було ухвалення колективних рішень. Держава і громадянське суспільство – це те, що

будується знизу і розвивається догори, і майбутнє залежить від кожного з нас.

Про культурну дипломатію як засіб зміцнення зовнішньої та внутрішньої суб'єктності України в однойменній доповіді розповів заступник генерального директора Державної установи «Український інститут» Міністерства закордонних справ України **А. Алієв**. Він вказав, що останнім часом географія діяльності інституту суттєво розширилася. У кожній країні фахівці вибудовують свою системну політику та налагоджують діалог з місцевими партнерами. Доповідач нагадав, що пріоритетним напрямом роботи установи є посилення суб'єктності України за кордоном. Нині така робота проводиться у дванадцяти країнах Західної Європи, а також у США, Туреччині та Японії. Доповідач ознайомив із деякими важливими проектами Українського інституту. Серед них – вивчення сприйняття України за кордоном, дослідження європейських підручників з історії ХХ століття щодо українських наративів, англomовний академічний онлайн-курс про Україну «Україна: історія, культура та ідентичність».

Цікавою та ілюстративною була доповідь **В. Кушніра** – доктора історичних наук, професора, декана факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, очільника Одеського етнологічного товариства та ГО «Міжнародний центр по роботі з українцями за кордоном». У своєму виступі «Трансформація етнічної ідентичності в українсько-молдовських поселеннях Південно-Східного поділля» він нагадав, що трансформація ідентичності спільноти – це процес, у результаті якого вона видозмінюється або взагалі може зникнути. Доповідач презентував історичне дослідження, об'єктом якого стала північ Одеської області, придністровська зона. На початку ХХ ст. у цьому регіоні існували ідентичності, яких сьогодні вже й не згадують.

На Кодимщині були численними польська, молдовська та єврейська громади. Уздовж Дністра – від Могилів-Подільського майже до Дубоссар у другій половині ХІХ ст. формувалась ідентичність, (група населення), яка називала себе побережниками. Це змішане українсько-молдовське населення, що не визнавало своєї приналежності до жодної з етнічних груп, мало свою певну самосвідомість. Народознавці фіксували таку ідентичність, але вона не сформувалась остаточно і зникла. Необхідно вивчати цю природу трансформації ідентичностей, аби не надавати їй політичного забарвлення. Пояснення таких трансформацій в політичній площині руйнує консолідацію і призводить до небажаних процесів, міжетнічної напруженості. Отже, можна стверджувати, що порубіжжя в різних куточках України – це варіативність української культури. Завдяки комунікації, трансформаціям регіональних ідентичностей традиційна культура українців є значною складовою розмаїття сучасної української культури.

З доповіддю «Бібліотеки як дієвий інструмент виховання свідомих громадян України» виступила кандидатка культурології, генеральна директорка Національної бібліотеки для дітей, заслужена працівниця культури України **А. Гордієнко**, яка підкреслила необхідність централізовано підходити до виховання юних українців. Одним з основних документів, що регламентують таку діяльність, є постанова Кабінету Міністрів про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки. Бібліотеки та всі, хто дотичний до творення культурного виховання, мають розробити програму імплементації основних напрямів документу. Докладаючи чимало зусиль, спрямованих на виховання молодого покоління у дусі патріотизму, націоналізму та українства, Національна бібліотека

для дітей започаткувала Всеукраїнський конкурс дитячої творчості «Незалежна і єдина моя Україна!» (до 30-річчя Незалежності). Партнерами стали Національна спілка художників України, Видавництво «Vivat», ГО «Українська асоціація працівників бібліотек для дітей», ТОВ «АВК», Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики України. В конкурсі взяли участь понад 3 тисячі дітей. Стіни бібліотеки прикрашають чудові роботи учасників конкурсу. В День незалежності України було оголошено 27 переможців.

У своєму виступі «Культурно-просвітницькі та інформаційно-бібліотечні проекти Одеської національної наукової бібліотеки як складова державотворення незалежної України» генеральна директорка Одеської національної наукової бібліотеки, заслужена працівниця культури України **І. Бірюкова** відзначила, що набуття Україною незалежності – доленосна подія, яка дала початок новому історичному етапу розвитку ОННБ. Щорічно бібліотека реалізує низку проектів міжнародного, загальнодержавного та регіонального рівнів, спрямованих на популяризацію ресурсів і послуг бібліотек, адвокацію бібліотечних інституцій, залучення нових читачів, розширення кола читачьких інтересів, задоволення та розвиток інформаційних потреб, організацію змістовного дозвілля. Численні акції та проекти сприяють розвитку української нації та самоідентифікації, вихованню національної самосвідомості громадян, формуванню українського національного інформаційного простору.

Вихованню національної свідомості та промоції української культури сприяють традиційні культурно-просвітницькі проекти ОННБ. Серед них – щорічні «Шевченківські читання», «Різдвяні чи-

тання», культурно-просвітницький проєкт «Інтелект-форум», «Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток у фонді Одеської національної наукової бібліотеки», Всеукраїнська виставка-форум «Українська книга на Одещині», «ОдесаБібліоСаміт». Реалізація таких проєктів свідчить, що бібліотека стала не лише традиційним місцем зберігання творів друку, а й простором для обміну думками, установою, що є відкритою для спілкування в усіх сферах діяльності людини.

Продовжилась робота конференції засіданням секції **«Державне та національно-культурне відродження України: історія, постаті, інституції»**. Модератором виступив доктор історичних наук, професор, декан факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, очільник Одеського етнологічного товариства та ГО «Міжнародний центр по роботі з українцями за кордоном» В. Кушнір.

Почалась робота секції з презентації монографії «Коли той світанок настане? Проєкти «світлого майбутнього» і «щасливого дитинства» від комуністичних творців Голодомору». Автори – доктор історичних наук, директорка «Інституту дослідження Голодомору» Національного музею Голодомору-геноциду **С. Маркова** та кандидатка історичних наук, доцентка, завідувачка відділу історичних досліджень Голодомору-геноциду «Інституту дослідження Голодомору» Національного музею Голодомору-геноциду І. Шугальова. С. Маркова розповіла про історію створення монографії, її структуру, джерельну базу. Також підкреслила, що ця книга складна емоційно, але показує, що ми є і ми будемо! Ми неодмінно завершимо цю історію. Наші психотравми, що не дозволяють нам рухатися вперед, будуть подолані. Українці повинні бути впевненими й успішними, вірити у свій шлях розвитку.

У доповіді *«Збереження національної пам'яті: внесок ОННБ у створення джерелознавчої бази з вивчення Голодомору в Україні 1932–1933 рр.»* головна бібліографія науково-бібліографічного відділу Одеської національної наукової бібліотеки **А. Іванченко** презентувала одну з найбільш значущих праць ОННБ за останні 30 років: «Голодомор в Україні 1932–1933 років» – три випуски, що містять майже 19 тисяч документів і допоможуть читачам зорієнтуватись у величезному масиві матеріалів, присвячених Голодомору. Також упорядниця відзначила, що всі три випуски здобули високу оцінку фахівців і стали базою для подальших досліджень. Наразі йде робота над підготовкою четвертого випуску, вже зібрано близько 2 тис. документів.

У своїх виступах цікаві історичні розвідки презентували історики-науковці: кандидат соціологічних наук, провідний науковий співробітник Державного архіву Кіровоградської області **В. Колечкін** *«Армія Н. Махна на Єлисаветградщині на сторінках документів Державного архіву Кіровоградської області (1918–1922 рр.)»*; доктор історичних наук, професор кафедри історії України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова **О. Музичко** *«Світоглядний потенціал консервативного інтелектуального доробку представників української еміграції другої половини ХХ ст. для сучасного націєтворення України»*; доктор історичних наук, доцент кафедри соціології, філософії і права Одеської національної академії харчових технологій **О. Шишко** *«Діяльність антибільшовицьких підпільних організацій в Одеській губернії у 1921 р.: джерелознавчий аспект»*; доцентка кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти **О. Волос** *«Історико-краєзнавча складова в діяльності Миколаївського обласного інституту після-*

дипломної педагогічної освіти».

Головна спеціалістка Південного міжрегіонального відділу Українського інституту національної пам'яті (УІНП) **У. Громович** у своєму виступі *«Діяльність Українського інституту національної пам'яті протягом 2020 року: виклики та перспективи»* особливу увагу звернула на основні завдання діяльності інституту. Доповідачка розповіла про заходи, спрямовані на збереження національної пам'яті українського суспільства, що були проведені у 2020 році. Вона зауважила, що потенціал центрального органу влади – УІНП, ще далеко не вичерпаний, він лише починає розкриватися та набирати оберти.

Про залучення інформаційних технологій в процеси роботи архівів у своїх доповідях розповіли провідна спеціалістка Центрального державного науково-технічного архіву України **Г. Голубкіна** та провідний архівіст цього закладу **Д. Ожиганов**.

У перший день конференції відбулася презентація книжково-ілюстративної виставки «Ми – українці! Ми – незалежні!». Матеріали, представлені на виставці, викликали жваву зацікавленість присутніх, а бібліографічний огляд документів привернув увагу до найбільш значущих видань, які всебічно розкривають питання державотворення. У рамках презентації експонувалась мистецька виставка «З Україною в серці» художниці, дизайнерки, графіки, членкині Національної спілки художників України Оксани Здоровецької.

Другий день конференції розпочався роботою секції **«Культура та ідентичність»**. Модератором цього заходу виступила кандидатка історичних наук, заступниця декана з наукової роботи, доцентка кафедри археології та етнології України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, старша наукова співробітниця відділу дослідження соціодемографічних та правових аспектів Голо-

домору-геноциду філіалу «Інститут дослідження Голодомору» Національного музею Голодомору-геноциду Н. Петрова.

У рамках виступу «*Одеські етнографічні читання: етнокультурні процеси, збереження та популяризація культурної спадщини та української ідентичності на сторінках серіального видання (2010–2019 рр.)*» **Н. Петрова** презентувала серію збірок наукових праць, що стали результатом проведення науково-практичних конференцій за останні 10 років, а саме: видання «Весільна обрядовість у часі і просторі», «Одеські етнографічні читання», «Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу», «Традиційна культура діаспори», «Локальна та регіональна специфіка традиційної культури», «Одеські етнографічні читання. Етнокультура порубіжжя: локально-територіальні особливості», «Кодима: історія і культура порубіжжя східної і західної цивілізацій», «Міграції в історії і етнічних процесах України», «Українське пограниччя: варіативність традиційної культури», «Фронтір в етнокультурному контексті».

Головна бібліографія Одеської національної наукової бібліотеки **Н. Яцун** у своїй доповіді «*Фольклорно-етнографічна складова архіву Михайла Комарова*» повідомила, що у фондах Одеської національної наукової бібліотеки чільне місце належить архіву Михайла Федоровича Комарова (1844–1913) – відомого бібліографа, літературознавця, етнографа, лексикографа, а також видавця і громадського діяча. Зібраний М. Комаровим масив етнографічного матеріалу є цінним першоджерелом для вивчення фольклорного процесу кінця XIX – початку XX ст. Ці матеріали стануть науковою знахідкою для дослідницьких спостережень і доповнять фонд регіональних досліджень українського фольклору. Сукупність таких опрацювань стане достовірною основою для ґрунтовних наукових осмислень цілісності

фольклорної культури українського народу як одного з основних його етновизначальних чинників.

Особлива увага під час роботи секції акцентувалася на досвіді роботи закладів та установ, товариств, що створюють умови для збереження, використання, поширення культурної спадщини. Змістовними та цікавими були виступи: доктора історичних наук, доцентки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова **О. Подобєд** «*Релігійні свята переміщених осіб та біженців з України у Західній Німеччині як засіб збереження української ідентичності (друга половина 1940 рр.)*»; директорки Одеського обласного центру української культури, національної експертки з питань нематеріальної культурної спадщини України **В. Вітос** «*Нематеріальна культурна спадщина як основа сталого розвитку, запорука соціальної злагоди і миру*»; заступниці голови Українського клубу Одеси **Т. Навроцької** «*Патріотичне виховання у просвітницькій діяльності Українського клубу Одеси*»; кандидатки історичних наук, доцентки кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету **О. Уварової** «*Одеські греки: до питання про роль національних меншин у розвитку українського суспільства та багатоетнічну парадигму світлення історії*»; кандидатки історичних наук, провідної наукової співробітниці науководослідного відділу Національного заповідника «Давній Галич» **М. Бацвін** «*Традиційна вишивка у побуті Опілля першої половини XX ст. у фондах національного заповідника "Давній Галич"*».

У роботі секції взяли участь також представники зарубіжних культурних і освітянських установ. Серед них – вчителька Центральної української школи в Сідней (Австралія) **Т. Девіс**, голова культурної асоціації «Україна Плюс Мілан» **І. Луць**. Доповідачі висвітлили проблемні питання мовної освіти

та збереження ідентичності українців за кордоном. У рамках виступу голови Союзу журналістів «Будинок грузино-української преси та книги» **В. Марджанішвілі** «*Слід Лесі Українки в Грузії*» було представлено документальний фільм «Леся Українка: Я буду вічно жити!» (до 150-річчя від дня народження поетеси)».

У рамках секції проведено лекцію-діалог «В обіймах України». Цей захід мав на меті ознайомити представників біженців, внутрішньо переміщених осіб та осіб без громадянства з просвітницькими відео, створеними у рамках програми поліпшення інтеграційних можливостей іноземців в Україні за підтримки Агенції ООН у справах біженців в Україні, у співпраці з фахівцями-науковцями, викладачами, музикознавцями, музикантами, громадськими діячами м. Одеси.

Інтеграція України у європейський простір в епоху глобалізації загострює проблему пошуку національної ідентичності. В нових історичних реаліях такий пошук має консолідуючий потенціал для нашого суспільства. Культурні інституції, об'єднуючись із науковцями та освітянами, сприяють формуванню єдиного культурного простору, зміцненню національної самосвідомості, розвитку особистості на засадах цінностей українського народу.

Учасники конференції відзначили високий рівень її організації, а також актуальність та багатовекторність питань, що обговорювалися. Жваві дискусії під час роботи конференції засвідчили важливість аспектів, винесених на обговорення. Тематика конференції потребує розширення кола питань для обговорення і має стати традиційною. Організатори конференції висловили щире вдячність всім причетним до цієї міжнародної події та висловили впевненість щодо подальшого проведення таких важливих для нашої держави дискусій.